

MALKOLM S. NOULES: UPOZNAVANJE SA TERMINOM I KONCEPCIJOM ANDRAGOGIJE

(Prilog za istoriju andragogije)

U radu se opisuje kako je autor ovoga rada upoznao profesora Malkolma S. Noulesa (Malcolm Knowles) sa terminom i koncepcijom andragogije. Ukazuje se na probleme i pitanja o kojima su razgovarali. Data je geneza nastojanja da se termin „andragogija“ koristi i ispravno piše u engleskom jeziku. Ocenjena su kolebanja i neke slabosti mišljenja profesora Noulesa. Istaknut je pozitivan doprinos Noulesa popularizaciji andragoških ideja u SAD.

U radu su korišćeni različiti izvori: monografije, beleške autora o događajima koji se opisuju, prepiska sa pojedinim autorima i lična dokumentacija. U metodološkom pogledu rad ima biografsko obeležje.

Ključne reči: andragogija, učenje odraslih, samousmereno učenje, nastavnik kao pomagač u učenju, odnos nastavnika i studenata.

Uvodne napomene

Godine 1966/67. bio sam stipendista Fordove fondacije sa ciljem proučavanja obrazovanja i učenja odraslih u SAD, Kanadi i Velikoj Britaniji. O realizaciji mog programa brinuo je Centar za proučavanje liberalnog obrazovanja odraslih u Bostonu, u saradnji sa Međunarodnim institutom za obrazovanje u Njujorku. U SAD sam došao sredinom juna 1966. godine i učestvovao na Prvoj međunarodnoj konferenciji o komparativnom obrazovanju odraslih u Exeteru. U julu 1966. godine učestvovao sam u radu seminara na Univerzitetu u Čikagu. Programom je bilo predviđeno da avgust mesec provedem sa profesorom Noulesom na Univerzitetu u Bostonu i učestvujem u radu postdiplomskog kursa kojim je on rukovodio.

Učešće u nastavi profesora Noulesa

Učešće na postdiplomskom kursu na Univerzitetu u Bostonu kojim je rukovodio profesor Noules posebno je značajno, jer je od tada počelo širenje ideja o koncepciji andragogije kao discipline koja za predmet proučavanja ima obrazovanje i učenje odraslih. Od tog vremena je bilo mnogo nejasnoća o tome kako je Noules došao do saznanja o pojmu „*andragogija*“. Zato su potrebna određena objašnjenja, kako o samom pojmu „*andragogija*“, tako i o koncepciji ove naučne discipline. Tim pre što Noules u svojoj knjizi „*Savremena praksa obrazovanja odraslih – andragogija nasuprot pedagogiji*“ figurativno upotrebljava izraz da je termin andragogija „ukrao“ od jednog vaspitača odraslih iz Jugoslavije koji je pohađao njegov postdiplomski kurs na Univerzitetu u Bostonu u avgustu 1966. godine, ali ne navodi moje ime. Nije tu bilo nikakve „krađe“, već je Noules svoj stav formulisao posle duže rasprave o andragogiji koju smo vodili i posle razmene pisama i izvora koje sam mu pružio na uvid. Zašto je Noules to zanemario nije mi poznato, ali ja želim da u ovom tekstu objasnim kako je tekao taj proces, koji je doveo do toga da se andragogija kao koncepcija ne zaobilazi ni u jednoj ozbiljnoj studiji posvećenoj obrazovanju odraslih u SAD poslednjih decenija XX veka. Bio sam potpuno svestan značaja pridobijanja Noulesa za koncepciju andragogije. On je bio prvi univerzitetski profesor koji se u jesen 1966. godine na nacionalnoj konvenciji Američkog udruženja za obrazovanje odraslih, održanoj u Čikagu, založio da se razmotri potreba formiranja andragogije kao naučne discipline.

Noules je predavao na postdiplomskom kursu koji je nosio naziv „*Odrastao čovek kao učenik*“ (Adult as a Lerner). Upisalo se 70 polaznika različitog prethodnog obrazovanja i iz različitih područja znanja: tehnike, medicine, nastavničke profesije itd. Profesor Noules je pripremio ciljeve kursa sa kratkim tezama. Podelio nas je u 7 diskusionih grupa. Svaka grupa je imala po 10 članova i svaka je dobila posebne zadatke. Noules nam je pozeleo srećan rad i rekao da ćemo se videti za tri dana, a do tada ćemo raditi samostalno. Grupa kojoj sam ja pripadao imala je za zadatak da definiše šta je „obrazovanje odraslih“ i da definiše pojam „odrasli“. Izabrali smo rukovodioca i izvestioca grupe. Seli smo u krug da bismo mogli da se gledamo „licem u lice“ i na taj način lakše komuniciramo. Gledali smo se neko vreme, ali razgovora nije bilo. U jednom momentu sam rekao: *U biblioteci na III spratu postoje knjige iz oblasti obrazovanja odraslih; hajde da uzmemo neke od njih i vidimo kako pojedini autori posmatraju probleme o kojima treba da raspravljamo*. Reakcija ostalih članova u grupi bila je negativna, a jedan od učesnika mi je rekao da sam „knjiški ori-

jentisan čovek“ (*Bookish oriented Man*). Ova kratka epizoda ilustruje sukob ne samo dve kulture, već i dva načina mišljenja o tome kako treba pristupiti znanju. Oni su bili učenici da do znanje treba doći „iznutra“, da ono treba da bude proizvod ličnosti. Ispustili su iz vida činjenicu da ako neko želi da učestvuje u diskusiji mora da raspolaze prethodnim znanjima ili određenim iskustvom. Pošto rasprava nikako nije mogla da započne, jedan od učesnika predloži da ipak poslušaju moj savet. Uzeli smo knjige iz biblioteke i započeli sa analizom pojmova, stavova, definicija i klasifikacija koji su bili predmet našeg rada. Pronašli smo dosta materijala da uspešno obavimo povereni zadatak i konstatovali da su definicije pojma „obrazovanje odraslih“ multidimenzionalne i da ne zadovoljavaju mnoge ličnosti koje su angažovane u ovom području. Takođe smo uočili da se koriste različiti kriterijumi za definisanje odrasle osobe: starosna granica, samostalnost kao psiho-socijalna kategorija, bračno stanje. To nas je dovelo do zaključka da se pojmovi „obrazovanje odraslih“ i „odrasli“ teško mogu definisati na zadovoljavajući način. Kritički smo ocenili pojedine pristupe i sakupili dovoljno materijala za izveštaj. Kada smo se sastali posle tri dana rada, Noules je saslušao izveštaje svih grupa i neke šire komentarisao. Za mene su bili interesantni neki njegovi stavovi, kao što su, na primer: da li odrasli uče na isti način kao deca, o „nezavisnosti“ odraslih u upoređenju sa decom, o spremnosti odraslih da uče da bi ispunili svoje životne zadatke, o ulozi nastavnika u učenju odraslih. On je naglasio da odrasli dobrovoljno posećuju nastavu i zato nastavnik treba da poseduje veće kvalitete u upoređenju sa nastavnikom koji radi sa decom. Od Noulesa sam prvi put čuo shvatanje o nastavniku kao „pomagaču u učenju“. Noules je mnogo više naglašavao psihološke dimenzije obrazovanja odraslih, ističući da se individua može smatrati odraslom kada može sama preuzeti odgovornost u odnosu na sebe i druge, kada može usmeriti sebe ka određenom cilju, kada može stupiti u određene odgovorne odnose sa drugima. Razume se da postoje i drugi faktori koji utiču na učenje odraslih, kao što su: stvaranje povoljne sredine za učenje, stvaranje uslova za nove obrazovne situacije, izbor načina učenja itd. Noules je posebno naglašavao potrebu da uvidimo razliku između učenja dece i odraslih. Ako želimo da se odrasli u procesu učenja i obrazovanja osećaju kao deca, treba da im dajemo uputstva za život i rad. Na taj način ćemo od odraslog stvoriti „zavisnu“ osobu. Deca uče ono što će im trebati i koristiti u budućnosti. Suprotno njima, odrasli uče ono što im treba danas i ono što će im trebati sutra. Ovi stavovi imaju poseban značaj za programiranje i izbor sadržaja. Programi obrazovanja odraslih sve više su programi za život. U tom procesu je od posebnog značaja njihovo iskustvo. Bilo mi je drago da od Noulesa čujem neke teme koje sam ja obrađivao

u doktorskoj disertaciji: problem integracije, rad u obrazovnoj grupi, problem stvaranja kontakta između nastavnika i odraslih učenika itd. Nisam mogao da prihvatim terapeutsku ulogu nastavnika u učenju odraslih: prenaglašavanje osećanja, a zapostavljanje intelekta. U tom kontekstu je on prenaglašavao tehniku „igranja uloga“ na račun drugih metoda i tehnika. Noules je dosta radio na problemu „obučavanja osetljivosti“ (Sensitivity Training) i o tome pisao rasprave. Zaključio sam da je bio pod snažnim uticajem psihoanalitičke škole u obrazovanju, a posebno pod uticajem Carla Rogera. Filozofija obrazovanja odraslih koju je zastupao Noules ne može se u potpunosti razumeti ako se ne proučavaju ideje pristalice humanističke psihologije. Sve je to bilo daleko od mog načina posmatranja vaspitanja i obrazovanja. Primetio sam da se više pažnje poklanja tehnici rada, da se odvajaju sadržaji od metoda, da su pre svega zainteresovani da nađu odgovor na pitanje kako pojedinac „oseća“ problem, a ne da otkriju uzroke problema.

Upoznavanje Noulesa sa terminom andragogija

Posle podnošenja izveštaja diskusionih grupa i komentara profesora Noulesa o njihovom radu, prišao sam mu i kazao: *Vi profesore primenjujete neke principe andragogije u vašem radu.*“ On se iznenadi i zapita me: „Šta je gogija? (What is gogy?)“ i reče da nikada nije čuo za tu reč. Ja pokušavam da mu objasnim da mi u Evropi, posebno u Jugoslaviji, za označavanje discipline koja proučava obrazovanje i učenje odraslih koristimo termin „andragogija“. Ljubazno me je pozvao da dođem kod njega na večeru, posle koje smo tri sata razgovarali o koncepciji andragogije kao discipline. Iako su neki autori u SAD još u periodu između dva svetska rata (Lindemana, 1927. i Handsome, 1931) koristili termin „andragogija“, za njega je sve to bilo nepoznato.

Sledeći susret sa profesorom Noulesom imao sam u Čikagu 12 novembra 1966. godine za vreme nacionalne konvencije Američkog udruženja za obrazovanje odraslih. Prisustvovao sam sednici Komisije profesora univerziteta koji predaju teoriju obrazovanja odraslih (Commission of Professors of Adult Education). Komisija je ustanovljena 1956. godine i delovala je unutar Američkog udruženja za obrazovanje odraslih. Komisija je imala zadatak da kristališe definicije o obrazovanju odraslih i da razvije sistemski pristup postdiplomskim programima i načine njihovog procenjivanja. Noules me je pozdravio jer je on predsedavao Komisijom i zamolio me da govorim o iskustvima pripremanja vaspitača odraslih (andragoga) u Jugoslaviji. Bila je to pogodna prilika da američke kolege upoznam ne samo sa sistemom obrazovanja odraslih u Jugoslaviji,

već i sa položajem teorije obrazovanja odraslih (andragogije) na jugoslovenskim univerzitetima i drugim ustanovama. Govorio sam i o počecima istraživačkog rada i andragoškim publikacijama i časopisima. Takođe sam govorio i na plenarnom zasjedanju konferencije Američkog udruženja za obrazovanje odraslih 13. novembra 1966. godine, kome je prisustvovalo više od 2000 delegata.

Prepiska sa profesorom Noulesom

Prepiska između mene i profesora Noulesa nastavila se i posle mog povratka u Jugoslaviju 1967. godine. Naime, u prvom broju međunarodnog časopisa „Convergence“, objavio sam rad „Training Adult Educationists in Yugoslavia“ (Vol. 1. No. 1, 1968). U vezi sa tim radom, profesor Noules mi piše:

„Dragi Dušane,

upravo sam završio čitanje Vašeg članka u prvom broju Convergence i želim da znate da je to odličan rad. On obezbeđuje vrstu progresivnog mišljenja o postdiplomskom obrazovanju koje je vaspitačima odraslih potrebno širom sveta.

Primetio sam da ste napisali (naveli) andragogy sa „o“, a ne sa „a“ kako to rade Francuzi. Ja sam na odsustvu i pišem knjigu u kojoj često koristim ovaj termin. Brinem da ta reč bude tačno napisana. Skoro sam pisao najvećem izdavaču engleskih rečnika i tražio njihov savet. Prilažem korespodenciju u kojoj oni savetuju „andragogy“. Zainteresovan sam za Vašu reakciju na ovo razmišljanje.“

(pismo Noulesa od 13. aprila 1968)

Odmah sam odgovorio profesoru Noulesu u vezi sa tačnim pisanjem reči „andragogija“. U pismu sam naveo:

„Dragi Malcolm,

zahvaljujem na pismu od 13. aprila 1968. Zadovoljan sam saznanjem da se nadate da ćete za vreme odsustva posetiti Jugoslaviju. Biće mi zadovoljstvo da se sa Vama susretnem u Beogradu. Veoma uvažavam Vaš rad i Vaš doprinos teoriji obrazovanja odraslih.

U mom članku za prvi broj „Convergence“ oni su spelovali termin „androgogy“ sa „o“, umesto sa „a“, ali u mom rukopisu ja sam napisao „Andragogy“ a to znači sa „a“ ali su oni to promenili. Zašto su to uradili nije mi poznato. O tome ću pisati profesoru J. R. Kiddu.

Dozvolite da Vas podsetim da ste Vi koristili termin „Androgogy“ u članku „Planiranje programa za odrasle kao učenike“ (Adult Leadership, No. 8, februar 1967). Možda su to oni prihvatili ili su prihvatili Lassnerovo pisanje. Mislim da je objašnjenje izdavača Odeljenja G. and C. Merriam Company tačno. Mi u Jugoslaviji koristimo termin „andragogija“, što znači „Andragogy“, a nikad „Androgogy“.

Šaljem Vam moj rukopis „The system of Adult Education in Yugoslavia“, koji sam napisao za vreme mog boravka u Severnoj Americi. On će biti objavljen na Univerzitetu Syracuse. Na strani 56-62 videćete naš koncept andragogije.

Znam da imate mnogo posla, ali možete li naći malo vremena da napišete članak za jugoslovenski časopis „Adult Education“ (Obrazovanje odraslih) o nekom problemu obrazovanja odraslih? Ako možete, molim Vas obavestite me. Mi smo zainteresovani za Vašu koncepciju andragogije. Najbolje želje za uspeh u pisanju vaše knjige.

Sa toplim pozdravom,

Dušan Savićević

(pismo od 23. aprila 1968)

Moje rasprave sa profesorom Noulesom nisu se odnosile samo na termin „andragogija“, već i na koncepciju andragogije, njen predmet proučavanja, njen odnos prema pedagogiji i njen značaj za proučavanje obrazovanja i učenja odraslih. Noulesov odnos prema andragogiji, u to vreme, nastao je kao posledica viščasovne rasprave koju smo vodili. Članak koji je profesor Noules objavio u časopisu „Adult Leadership“ No. 10, 1968, za nas je tada bio interesantan tekst i predložio sam redakciji „Obrazovanja odraslih“ da se taj rad prevede i objavi u našem časopisu. Bio sam tada član redakcije i napisao sam sledeće napomene:

„U SAD je 1954. godine ustanovljena nagrada Delberta Clarka, koju jednom godišnje dodeljuje koledž Zapadne Virđi-

nije. Nagrada se smatra jednim od najvećih priznanja koje ličnost može dobiti u području obrazovanja odraslih. Nagrada za 1967. godinu pripala je profesoru dr Malkolmu Noulesu sa Univerziteta u Bostonu. Profesor Noules je jedna od najistaknutijih ličnosti u području obrazovanja odraslih u SAD. Kao profesor, pisac, naučni radnik i rukovodilac stekao je međunarodnu reputaciju. Njegove knjige su prevedene na španski, portugalski, nemački i japanski jezik. Deo njegove knjige „Informal Adult Education“ preveden je za internu upotrebu u Jugoslovenskom zavodu za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja u Beogradu 1958. godine. Nama je poznat i kao urednik knjige „Handbook of Adult Education in the USA“ (Priručnik za obrazovanje odraslih u SAD) iz 1960. godine.

Članak dr Noulesa „Andragogija, ne pedagogija“, objavljen u američkom časopisu „Adult Leadership“, predstavlja njegovo istupanje prilikom prijema nagrade Delberta Clarka. Članak je interesantan, pre svega, zbog toga što je u engleskom jezičkom području termin andragogija skoro nepoznat. Profesor Noules je prvi autor u SAD koji se 1966. godine na nacionalnoj konvenciji Američkog udruženja za obrazovanje odraslih založio da se preispita potreba fundiranja andragogije kao naučne discipline. U ovom članku on ide još dalje. Njegovo opredeljenje za andragogiju imaće značajne implikacije za naučne radnike u zemljama engleskog jezičkog područja. Sa stanovišta komparativnog sagledavanja konstituisanja andragogije, nadamo se da će članak profesora Noulesa biti od interesa za jugoslovenske naučne radnike.“ (videti Obrazovanje odraslih, br. 5-6, str. 60-70)

U radu „Andragogija, ne pedagogija“, profesor Noules je izrazio neka mišljenja o kojima smo raspravljali u Bostonu u leto 1966. godine, kao što su: pojam pedagogije, razlike u učenju između dece i odraslih, razlike u metodama učenja i nastave, o pojmu i predmetu andragogije itd. To je bio tada pozitivan pristup shvatanju andragogije. Kasnije su nastala kolebanja i tvrdnja Noulesa da se andragogija može primeniti i u predškolskoj ustanovi. To je dovelo do zbrke u shvatanju andragogije, ali je u isto vreme bilo i podsticaj da se poslednjih decenija XX veka povede široka rasprava u profesionalnim časopisima o koncepciji andragogije, njenom predmetu i zadacima. Nijedna ozbiljna studija o obrazovanju i učenju odraslih objavljena u SAD od osamdesetih godina XX veka nije zaobilazila probleme andragogije. Od kada smo počeli raspravu o

andragogiji 1966, neki autori izveštavaju da je u SAD odbranjeno više od 170 doktorskih disertacija na ovu temu (videti M. K. Cooper, J. H. Henschke, 2001, str. 5-14).

Ispravno pisanje termina andragogija

Na ovom mestu želim da se vratim nastojanjima da se ispravno piše termin „andragogija“ na engleskom jeziku. To je posebno značajno zato što je engleski jezik vodeći jezik u naučnim komunikacijama. Kada je u međunarodnom časopisu „*Convergence*“ u mom radu pogrešno napisana reč „andragogija“ odmah sam pisao uredniku R. J. Kiddu sledeće:

„Dobio sam pismo od profesora Noulesa u kome me pita o spelovanju reči andragogija. U mom članku za prvi broj časopisa „Convergence“ napisano je „Androgogy“. U mom rukopisu ja sam napisao „Andragogy“ sa „a“. Kako je ova izmena nastala? Da li je to bila greška? Profesor Noules je pisao najvećem izdavaču engleskih rečnika i tražio savet. Izdavač je savetovao korišćenje termina „Andragogy“, ističući: 'Mi ne kažemo monorchy ili philo-tely; mnogo manje treba da kažemo andr-ogogy, ispuštajući samoglasnik koji je originalno prisutan, a na njegovo mesto ubačen jedan koji nije originalno prisutan. Prema tome, mi ne savetujemo korišćenje androgogy, jer izgleda da bi to pro-uzrokovao čuđenje među onima koji su upoznati sa principima kojima se rukovode pri formiranju složenica od grčkih reči. Za termin andragogy, sa druge strane, nema takvih objekcija i njegovog značenje koje je paralelno sa pedagogy čini se veoma pogodnim za označavanje suprotstavljene discipline.' (G. and C. Merriam Company, Springfield, Mass.)

Zbog toga što će se Convergence široko koristiti i promovisati novu reč koja će biti dodata u leksikone vaspitača širom sveta, bio bih Vam zahvalan ako možete izvršiti ispravku u sledećem broju Convergence.

*Sa najboljim željama,
Dušan Savićević“*

(pismo od 23. aprila 1968)

Ubrzo je stigao odgovor koji je napisao menadžer-urednik, u kome se kaže:

“Dragi Dušane,

Promena spelovanja u Andragogy bila je greška – moja greška, zato što sam toliko zaljubljen u rečnike.

U engleskoj kombinaciji oblika andro, u rečnicima Oxford i Webster, upotrebljava se andro (izuzev u vrlo retkim rečima – andranatomy).

No, bez obzira na to, Roby i ja se slažemo da su Vaši argumenti za andragogy veoma pouzdani i ja se izvinjavam za ovu grešku.

Međutim, biće nam zadovoljstvo da ponovo privučemo pažnju na ovu značajnu novu reč i pojam, objavljujući ispravku u sledećem broju.

Iskreno,

Reg Herman”

(pismo Reg Hermana od 1. maja 1968).

Ispravka je zaista objavljena u junskom broju 1968. na sledeći način:

*Andragogy,
L’Andragogie,
La Andragogia,
Андрaгогiя.*

Kada Convergence napravi grešku, to je onda na četiri jezika. U martovskom broju, Vol. 1, No. 1, u članku Dušana Savićevića „Obuka u Jugoslaviji”, andragogija je pogrešno napisana kao Androgogy.

Andragogija je teorija obrazovanja odraslih koja sada kao nova disciplina nalazi sve više mesta u univerzitetskim programima.

Convergence sa zadovoljstvom objavljuje ovu ispravku i na taj način pomaže da se uspostavi međunarodna forma za jedan značajan dodatak leksikonu vaspitača odraslih.” (Convergence, Vol. 1, No. 2, 1968. str. 4)

Bitka za pravilno korišćenje reči “andragogija” u engleskom jeziku je dobijena. I više od toga, ona je obuhvatila i francuski, španski i ruski jezik. Za razliku od Noulesa, koji je andragogiju shvatao kao “tehnologiju”, u ispravci *Convergence* andragogija se određuje kao “teorija obrazovanja odraslih koja sve više nalazi mesta u univerzitetskim programima”. Ova konstatacija prevazilazi semantičke probleme andragogije. Ma šta se desilo u budućem razvoju andragogije u SAD, ona je ušla u profesionalnu literaturu, ne samo kao termin već i kao koncepcija, i odatle je niko ne može pomeriti, a da se ne ogreši o istorijsku istinu. Interesantno je primetiti da su protivnici andragogije bili pristalice tradicionalnih shvatanja proučavanja obrazovanja i učenja odraslih, i to većinom iz redova starijih generacija profesora univerziteta. Pristalice andragogije najviše susrećemo u redovima mlađih istraživača koji tragaju za novinama i koji su spremni da se upuste u intelektualnu avanturu i osećaju nepoznatog. Ideje o andragogiji prohujale su američkim univerzitetima i profesionalnim asocijacijama i udobno se smestile u profesionalnu periodiku i profesionalnu literaturu. Zar to nije veliki napredak? Nema sumnje da je popularizaciji andragogije u pozitivnom i negativnom smislu u SAD najviše doprineo profesor M. Noules. Međutim, on do koncepcije andragogije nije došao na osnovu intuicije, već na osnovu razmene mišljenja i upoznavanja sa evropskim iskustvima. To je bilo vreme kada se o andragogiji razgovaralo na više univerziteta. Ja sam držao predavanja o andragogiji na nekoliko univerziteta Severne Amerike: Boston-skom, Univerzitetu Syracuse, Čikaškom univerzitetu, Univerzitetu Viskonsin, Univerzitetu Kalifornije u Los Anđelesu i Berkliju, Univerzitetu Britanske Kolumbije u Vankuveru, Univerzitetu Toronto i Kolumbija univerzitetu u Njujorku. Pored toga, Univerzitet Syracuse je 1968. godine objavio moju monografiju “The System of Adult Education in Yugoslavia” u kojoj, pored ostalog, opisujem načine pripremanja andragoga, profesionalizaciju procesa obrazovanja odraslih i teorijske probleme obrazovanja odraslih (str. 38-58). U monografiji je opisan razvoj teorije obrazovanja odraslih od 1945. do 1966. godine, pri čemu je to vreme podeljeno na pojedine periode. Iz tog dela teksta vidi se kako se razvijala misao o obrazovanju odraslih u Jugoslaviji, navedene su knjige i druge publikacije posvećene obrazovanju odraslih, objavljene rasprave o obrazovanju odraslih u drugim zemljama i naveden doprinos UNESCO-a. U monografiji su analizirani i problemi teorije obrazovanja odraslih. Objašnjeno je da se pod “obrazovanjem odraslih” shvata *proces*, aktivnost, praksa ili, šire, socijalno-obrazovni pokret obrazovanja i učenja odraslih. Pojam se odnosi na disciplinu koja proučava taj proces. Disciplina koja proučava taj proces naziva se *andragogija* ili, često, teorija obrazovanja odraslih. Trasirani su koreni

pojma “andragogija”, koji dosežu do tridesetih godina XIX veka. Jugoslovenski autori su smestili andragogiju u sistem društvenih nauka. Objašnjeni su odnosi između pedagogije i andragogije i veze andragogije sa drugim društvenim naukama. Izneti su i suprotstavljena mišljenja u odnosu na andragogiju. Ukazuje se na potrebu empirijskih istraživanja obrazovanja i učenja odraslih i povezivanje takvih istraživanja sa istorijskim i teorijskim istraživanjima. Ističe se potreba da se putem istraživanja stvara nova suma znanja, koja će doprineti potpunijem utemeljivanju andragogije i omogućiti njen dalji razvoj. Sve je ovo objašnjeno na engleskom jeziku pre nego što je Noules objavio svoju knjigu “The Modern Practise of Adult Education – Andragogy versus Pedagogy” (1970). Zašto Noules nije ukrstio svoju koncepciju sa ovim shvatanjima nije mi poznato. Ja sam kasnije u nekim studijama ukazivao na propuste Noulesa (videti Savremena shvatanja andragogije, 1991. i Adult Education: From Practise to Theory Building, 1999).

Nastavio sam da održavam kontakte sa profesorom Noulesom. U 1972. godini, u okviru Letnje škole andragoga, organizovali smo međunarodni simpozijum na temu “Sadržaji andragoških studija”. Ja sam podneo uvodni referat. Pozvali smo i profesora Noulesa da učestvuje u radu simpozijuma. Nažalost, on zbog prethodno preuzetih obaveza nije mogao da dođe.

Drugi profesori o andragogiji

Nisam razumevao zašto se profesor Noules nije potpunije upoznao sa iskustvima Fakulteta za nauke o obrazovanju Univerziteta u Montrealu, Quebec, Kanada. Na tom univerzitetu je još početkom sedamdesetih godina formirano Odeljenje za andragogiju, sa veoma raznovrsnim programom pripremanja andragoga, počev od kurseva i seminara do magistarskih i doktorskih studija (Videti J. L. Bernard, 1972, str. 1-12). Na tom odeljenju je istaknuto mesto zauzimao profesor Claude Touchette, koji je podržavao jugoslovensku koncepciju andragogije. On je želeo da se u ovom području između Univerziteta u Montrealu i Univerziteta u Beogradu uspostavi tešnja saradnja. U vezi sa tim, on piše:

“Dragi Dušane,

izgleda da je prošlo dosta vremena otkako smo se sreli prošlog leta. Kako se osećaš kao predsednik Asocijacije? Nadam se da andragogija dobro napreduje u Beogradu kao što je to slučaj i u Montrealu. Ove godine imamo 62 studenta na postdiplomskim studijama iz andragogije.

Možete li mi reći da li jedan od mojih profesora, gospodin Jerome Poirier, može da provede kod Vas šest meseci na postdoktorskim studijama od juna do decembra 1971? Ideja je da mu se omogući da se upozna sa koncepcijom andragogije, područjem pismenosti i komunalnog razvoja. Želim da vam zahvalim za sve aranžmane koje možete učiniti za ovog profesora.

Uveren sam da bi bilo potrebno da se profesori za obrazovanje odraslih sastanu u nekom periodu tokom 1972. kako bi razmenili podatke o učenju odraslih i možda došli do međunarodne saglasnosti o andragogiji."

(pismo C. Touchette-a od 22. decembra 1970)

Sredinom sedamdesetih godina, Noules je u razgovoru sa R. Boshieom za novozelandski časopis "Continuing Education in New Zeland" pristupio redefiniciji andragogije. "Mislim da je andragogija sada u procesu da bude definisana šire, kao nauka i veština pomaganja ljudima da uče" (Bochier, 1976, str. 20). U vezi sa objavljenim intervjuom, dobio sam pismo sa Novog Zelanda od I. W. Halla, u kome se kaže:

"Dragi Dušane,

možda ćete biti zainteresovani da pročitate priloženi članak objavljen u najnovijem broju "Continuing Education in New Zeland", koji će Vam pokazati da je ova odvratna reč "andragogija" na kraju dospela do nas ovde na Južnom Pacifiku.

Sećam se naših zajedničkih diskusija povezanih sa terminologijom i pitam se da li ste Vi jugoslovenski vaspitač koji se pominje u članku koji je uveo "andragogiju" u zapadni svet. Ipak se termin malo koristi u ovoj zemlji, ali bez sumnje, slično svakoj novoj ideji, on će uskoro imati svoje sledbenike. Ljubazni pozdrav,

I. W. Hall"

(pismo I. W. Halla od 7. jula 1976)

Nisu svi u SAD koji su se interesovali za probleme andragogije shvatili andragogiju na način kako je to činio profesor Noules. Ima i onih koji su joj davali šire okvire u proučavanju obrazovanja i učenja odraslih: Waren L. Ziegler, 1978, J. L. Elias, Sh. Merriam, 1980, J. Mezirow, 1981, da navedem samo neke. O tome profesor W. L. Ziegler piše, pored ostalog, i sledeće:

“Dragi Dušane,

nadam se da će nam se pružiti prilika da radimo zajedno. Voleo bih da sa Vama kao koprofesor organizujem seminar o odgovarajućoj, uzbudljivoj, emancipatorskoj filozofiji obrazovanja i učenja odraslih. Jasno, andragogija je početna tačka. Ali to nije krajnja tačka. Ona ima bogate implikacije ne samo na odnose nastave i učenja, već na celokupne ljudske uslove. Malo vaspitača odraslih je voljno ili pripremljeno da istražuje ove implikacije i posledice koje su političke, ekonomske, kulturne itd. Možda jednog dana možemo zajedno pokrenuti filozofsku sumu znanja (sa međunarodnim okvirima, sa malim brojem, ali visokim kvalitetom) čiji je cilj da istražuje ove probleme. Većina vaspitača odraslih su veoma dobri u tehnici, sistemima isporuke, utvrđivanju potreba, organizaciji. Ali njima nisu jasni ciljevi njihovih preduzimanja, njihove pretpostavke, njihove posledice. Mi možemo popuniti veliki jaz koji tu postoji.”

(pismo W. L. Zieglera od 21. juna 1978)

Ovakva koncepcija andragogije odgovarala je i mom shvatanju.

Ponovne rasprave sa Noulesom o andragogiji

Konačno je profesor Noules pomenuo i moje ime u vezi sa andragogijom, u svom delu *Andragogy in Action*, 1984. No, on koncepciju nije menjao. Problem se nije mogao rešavati putem korespondencije. Potrebne su bile duže i neposredne rasprave. Takva prilika se pružila tek 1987. godine na međunarodnoj konferenciji “Učenje kako da se uči”, organizovanoj na Norther Illinois univerzitetu u De Kalbu, na koju smo bili obojica pozvani. Noules je rukovodio simpozijumom: *Andragogija i učenje kako da se uči*. Razume se da sam i ja učestvovao u raspravama. Noules je pozdravio moje učešće i pohvalno se izrazio o mom doprinosu andragogiji. Mene je više brinulo kako da sa Noulesom raspravljam o koncepciji andragogije. Dogovorili smo se da za to koristimo slobodne časove. Ušli smo u raspravu u kojoj je bilo i tačaka slaganja ali i tačaka razilaženja. Mislio sam da o tome treba da ostavimo neki trag koji bi uneo više jasnoće u koncepciju andragogije širom sveta. Predložio sam mu da zajedno napišemo knjigu i obećao da ću ja struktuirati sadržaj knjige i podneti mu na uvid. Saglasio se sa mojim predlogom. Predložio sam naslov knjige: *Andragogija u istorijskoj i komparativnoj perspektivi*. Autori: Malcolm S. Noules i Du-

šan Savićević. Profesor Noules je u potpunosti prihvatio predloženu strukturu knjige, što sam razumeo i kao odustajanje od svojih ranijih shvatanja o andragogiji. On je obećao da će se obratiti jednom od najvećih izdavača andragoške literature Jossey-Bass u San Francisku, uredniku gospodinu Lynn Luckow-u. U pismu uredniku ove izdavačke kuće, on kaže:

“Dragi Lynn,

za vreme konferencije Američkog udruženja za obrazovanje odraslih prošlog proleća dr Dušan Savićević, dobro poznati jugoslovenski vaspitač odraslih, i ja razgovarali smo o knjizi na kojoj želimo da sarađujemo. Privremeno smo je nazvali: Andragogija u istorijskoj i komparativnoj perspektivi.

Ja sam se složio da ću Vas, kada završim knjigu na kojoj sada radim, obavestiti da vidim da li bi možda Jossey-Bass bio zainteresovan za izdavanje. Prilažem prvi nacrt moguće skice radi Vaših reagovanja.

Najbolje želje,

Malcolm”

(pismo Malcolm S. Noulesa od 26. septembra 1987)

O svemu ovome profesor Noules me je obavestio sledećim pismom:

“Dragi Dušane,

Lynn Luckow iz Jossey-Bassa misli da naša ideja o knjizi Andragogija u istorijskoj i komparativnoj perspektivi zaslužuje pohvalu i želeo bi da vidi verziju rukopisa kad bude gotov.

Još je istakao da “vi i Dušan treba da diferencirate ono što planirate da uradite” od globalnijeg projekta koji on planira sa Alan Knoxom o Komparativnom obrazovanju odraslih: perspektiva širom sveta.

Očekujem da ću biti u stanju da počnem da pišem svoje delove knjige u decembru pa ću Vam poslati poglavlja kada ih završim.

Radujem se što ću raditi sa Vama.

Najbolje želje,

Malcolm”

(pismo Malkolma S. Noulesa od 12. oktobra 1987)

Poslednji put sam video profesora Noulesa u novembru 1988. na godišnjoj konferenciji Američkog udruženja za obrazovanje odraslih u Tulsi, Oklahoma, ali njegovo zdravstveno stanje je bilo takvo da nismo razgovarali o ostvarenju zajedničkog projekta. Nažalost, poduhvat nije uspeo.

Neke slabosti andragoškog mišljenja Noulesa

Slabosti andragoškog mišljenja Noulesa u vezi sa koncepcijom andragogije ogledaju se, po mom shvatanju, u određivanju andragogije kao “tehnologije učenja”, kao tehnologije “pomaganja odraslima da uče”. Na taj način se andragogija svodi na *preskripciju*, davanje recepata kako da se nastavnik ponaša u procesu obrazovanja i učenja. To nije daleko od tradicionalnog shvatanja da su pedagogija i andragogija *normativne* nauke. Andragogija, ako se shvata kao naučna disciplina, istraživačkim rezultatima emituje znanja koja praktičari mogu koristiti usvajajući ih radi dinamiziranja i poboljšanja prakse obrazovanja odraslih. Na jednoj strani je, znači, praksa obrazovanja odraslih, a na drugoj *naučna disciplina* čiji je predmet proučavanje obrazovanja i učenja odraslih. Ni u kom slučaju andragogija ne može “pomagati odraslima u učenju”. Ona to može činiti posredno, ako praktičari koriste njena nalaženja. Noules ide još dalje i proglašava andragogiju “modelom” učenja koji se čak može primeniti i u predškolskoj ustanovi. Ovakvim stavovima Noules se *udaljio* od prvobitnog shvatanja andragogije koje je formulisao šezdesetih godina XX veka. Povećale su se konfuzije u pogledu koncepcije andragogije. Noules orijentiše andragogiju samo na probleme učenja, zapostavljajući njene druge dimenzije (socijalne i filozofske), bez kojih se učenje ne može uspešno proučavati niti potpuno razumeti. Noules glorifikuje individualistički pristup obrazovanju i učenju odraslih, “samousmerenost učenja” i nastavnika kao “pomagača u učenju”, ne vezujući to za određene okolnosti, nivo obrazovanja, prirodu sadržaja i druge faktore od kojih zavisi obrazovanje i učenje odraslog čoveka. Noules nije dovoljno promišljao istorijske korene nastanka i razvoja andragogije u američkoj i evropskoj literaturi. Takav odnos prema istorijskim izvorima doveo je do zaključka da je on “prvi” u američkoj literaturi koristio termin andragogija. Istorijski podaci pokazuju da takav zaključak nije opravdan.

Koncepcija andragogije koju je izložio Noules i ponovna redefinicija koju je izvršio sredinom sedamdesetih godina XX veka pokrenula je nove rasprave u profesionalnoj literaturi. Ovakve rasprave, prema mom shvatanju, odlikovale su se nedovoljnom istorijskom, komparativnom i teorijskom utemeljenošću. Američki autori uglavnom se oslanjaju na izvore nastale na engle-

skom jezičkom području. Ta činjenica, ne samo što ih ograničava na određenu terminologiju, već ograničava i njihovo teorijsko mišljenje. No, uprkos takvim pristupima, u SAD su se tokom osamdesetih godina XX veka kristalisale, u odnosu na andragogiju, tri škole mišljenja. Prva je ona kojoj je pripadao Noules i njegovi sledbenici, druga je ona koja negira i pedagogiju i andragogiju i zalaže se za jednu opštu, integralnu nauku o obrazovanju i učenju – *humanologiju*, što nije originalna ideja, i treća je ona koja se zalaže za osobenu naučnu disciplinu koja će proučavati obrazovanje i učenje odraslih, bez trošenja energije na pronalaženje najboljih termina za nju. Ako bi ova treća škola mišljenja prihvatila termin andragogija, a takve tendencije postoje, onda bi to bilo najoptimalnije rešenje za izlazak iz konfuzije u koju se zapalo nekritičkim i neargumentovanim raspravama o koncepciji andragogije. Znatno broj autora sa pravom ukazuje da određenje koncepcije andragogije nije *semantičko* pitanje, već se tiče suštine discipline koja za svoj predmet ima obrazovanje i učenje odraslih. Ta suština obuhvata ciljeve obrazovanja i učenja odraslih, socijalne i psihološke okvire, shvatanja položaja odraslog čoveka u procesu obrazovanja, dotiče se pitanja utvrđivanja obrazovnih potreba i puteva njihovog zadovoljavanja, izbora sadržaja, što je uvek i filozofsko i etičko pitanje, pa sve do načina vođenja i profesionalnog upravljanja obrazovanjem i učenjem, do vidova postupaka njihove evaluacije. Zalaganje za integralnu nauku o obrazovanju i učenju nema svoja teorijska uporišta, ne samo u SAD, nego nigde u svetu. Integralna nauka o obrazovanju i učenju bila je i ostala apstrakcija. Nije mi poznato da postoji određena suma znanja koja bi omogućila konstituisanje takve nauke. Takođe smatram nedovoljno naučno utemeljenim nastojanja nekih američkih autora da se konstituiše posebna naučna oblast, disciplina (geragogija ili elderogogija) koja bi proučavala obrazovanje i učenje starih nezavisno od andragogije. Staro doba je stupanj u razvoju odraslog čoveka, pa je i obrazovanje u tom periodu deo, područje istraživanja andragogije. Suma znanja do koje se došlo i do koje će se dolaziti istraživanjima u ovom području obrazovanja i učenja odraslih može činiti subdisciplinu andragogije, ali nikako disciplinu nezavisnu od andragogije.

Disciplina koja proučava obrazovanje i učenje odraslih u SAD, ako se uopšte priznaje da postoji takva disciplina, pozajmljivala je znanja iz drugih disciplina, a naročito iz psihologije. Na to su posebno skrenuli pažnju neki autori iz Evrope (videti: Rubenson, 1989). U pravu su oni američki autori koji su zahtevali da se prestane sa "oblačenjem tuđeg ruha" i da se ulože naponi u stvaranje vlastite sume znanja koja će činiti temelje takve discipline. Razlozi za takvo stanje su brojni, a među njima se posebno ističe *ateorijski* pristup pro-

blemu učenja odraslih, posmatranje ovog područja kao domena za istraživanje drugih disciplina koje su starije i naučno utemeljenije, nedovoljna profesionalna orijentacija u ovom području, pragmatična i prakticistička orijentacija u istraživanju, rastakanje sume stvorenog znanja na druge discipline, nedovoljna istorijska i komparativna utemeljenost obrazovanja i učenja odraslih itd. Ovakvo stanje moguće je prevazići ulaganjem individualnih i kolektivnih napora u naučnom utemeljavanju ove discipline, uozbiljavanjem postdiplomskih i doktorskih studija ovog područja i njihovo podizanje na nivo koji bi privlačio mlađu generaciju istraživača. Iznad svega, potrebne su naučne sinteze istorijske, komparativne i teorijske prirode, kao i generisanje novih znanja do kojih će se dolaziti rigoroznom istraživačkom metodologijom. Nijedna nauka se ne može utemeljiti samo na pretpostavkama date prakse. Nužna su istorijska promišljanja i stvaranje paradigmi, teorijskih izvora koji će unapređivati određenu praksu.

Zaključak

Četrdeset godina u istoriji jedne nauke nije dug, ali nije ni zanemarljiv period. Sa profesorom Noulesom sam se susreo pre četiri decenije i sa njim raspravljao o terminu i koncepciji andragogije. Od tog vremena, termin i koncepcija andragogije proširili su se i učvrstili u američkoj profesionalnoj literaturi. Nema sumnje da je tome u znatnoj meri doprineo profesor Noules, i to ne samo svojim radovima, već isto tako i živom rečju, predavanjima. On je bio "masovik". Pričao mi je da je držao predavanja na stadionima za 10.000 ljudi. Kao da je bio inspirisan antičkim agonističkim duhom.

Njegova andragoška misao se ne može u potpunosti razumeti bez proučavanja filozofske osnove na koju se oslanja. U ovom radu sam pokazao da ta misao nije konzistentna, niti dovoljno istorijski i komparativno utemeljena. To nikako ne umanjuje njegov doprinos širenju andragoških ideja u SAD. Istorija andragogije odrediće njegovo zasluženno mesto u razvoju ove discipline. U ovom radu saopštio sam određene podatke i građu za evaluaciju njegovog doprinosa andragogiji.

Literatura

- [1] Anderson, M., Lindeman, E. C.: *Education Through Experience*, The Workers Education Bureau Press, New York, 1927
- [2] Bernard, J. L.: The Training of Adult Educators in the Province of Quebec, *International Andragogical Theme*, Poreč, Yugoslavia, 1972.
- [3] Boshier, R.: Andragogy – A Conversation with Malcolm Knowles, about the Meaning and Use of Term, *Continuing Education in New Zeland*, Vol. 8, No. 1, 1976
- [4] Cooper, M. K., Henschke, J. A.: Andragogija: osnovi teorije, istraživanja i praktičnog povezivanja, *Andragoške studije*, Vol. 1, br. 1, Beograd, 2001.
- [5] Hall, I. W.: *Pismo I. W. Halla od 7. jula 1976*, lična arhiva, 1976.
- [6] Hansome, M.: *'World Workers' Educational Movement – Their Social Significance*, Columbia University Press, New York, 1931
- [7] Herman, Reg: *Pismo Reg Hermana od 1. maja 1968*, lična arhiva, 1968.
- [8] Knowles, M S., Savićević, D.: *Andragogy in Historical and Comparative Perspective*, Sadržaj za predloženu knjigu, lična arhiva, 1987.
- [9] Knowles, M. S.: *Andragogija, ne pedagogija*, Obrazovanje odraslih br. 5-6, Zagreb, 1968.
- [10] Knowles, M. S.: *Andragogy, not Pedagogy*, Adult Leadership, No. 10, 1968
- [11] Knowles, M. S.: *Pismo M. S. Knowlesa od 13. aprila 1968*, lična arhiva, 1968.
- [12] Knowles, M. S.: *Pismo M. S. Knowlesa od 7. juna 1972*, lična arhiva, 1972.
- [13] Knowles, M. S.: *Pismo M. S. Knowlesa od 26. septembra 1987. izdavaču Jossey-Bass*, lična arhiva, 1987.
- [14] Knowles, M. S. and Associates: *Andragogy in Action*, Josey-Bass, San Francisco, 1984
- [15] Kulich, J.: *Pismo od 5. marta 1968*, lična arhiva, 1968.
- [16] Luckow, L.: *Pismo L. Luckowa iz Jossey-Bass povodom štampanja predložene knjige*, lična arhiva, 1987.
- [17] Rubenson, K.: Adult Education research: General, in: C. Titmus, *Lifelong Education for Adults*, An International Handbook, Pergamon Press, Oxford, 1989

- [18] Savićević, D.: *Pozdravni govor na godišnjoj konferenciji Američkog udruženja za obrazovanje odraslih*, Čikago, 13. novembra 1966, str. 1-2, lična arhiva, 1966.
- [19] Savićević, D.: *Pismo J. R. Kiddu od 23. aprila 1968*, lična arhiva, 1968.
- [20] Savićević, D.: *Pismo M. S. Knowlesu od 23. aprila 1968*, lična arhiva, 1968.
- [21] Savićević, D.: *The System of Adult Education in Yugoslavia*, Syracuse University Press, Syracuse, 1968
- [22] Savićević, D.: *Training Adult Educationists in Yugoslavia*, Convergence, Vol. 1, No. 1, Toronto, 1968
- [23] Touchette, C.: *Pismo C. Touchette od 22. decembra 1970*, lična arhiva, 1970.
- [24] Ziegler, W. L.: *Pismo W. L. Zieglera od 21. juna 1978*, lična arhiva, 1978.